

İsveç'te Türk Çocukları

Doç. Dr. Bekir ONUR (*)

1987 yazında tatil amacıyla iki ay süreyle bulunduğumuz İsveç eğitim konularını yeniden düşünme olanağını da verdi bize. Bilindiği gibi, eğitimi 'her derde deva' sayanlar vardır. Kalkınmak için, gelişmek için, akla gelebilecek bütün sorunları çözmek için ille de eğitim derler. İsveç'i gördükten sonra, - gelişmek için eğitimin mi, yoksa doğru dürüst bir eğitim için gelişmiş olmanın mı gerektiği sorusunu düşünmeye başlıyorsunuz.

İsveç eğitimine hakkını veren bir ülke. Bir «okul toplumu» olması İsveç'in en şaşırtıcı özelliklerinden biri. Hani neredeyse doğumdan ölüme dek okula gidilen bir toplum. Çocuklar ve gençler, yetişkinler ve yaşlılar durmadan okula gidiyorlar. Eğitim son derece bireyselleştirilmiş; her konuda okul, ders, kurs var. Çocuk, oyun bahçesi ile ilkokul arasında tam altı çeşit kuruluştan yararlanıyor. İsveç'te ilkokul hiç de bildiğimiz okula benzemiyor. Çocuklar ders içinde sürekli hareket halindedir, «uslu uslu» oturan kimse yok, oturmalarını isteyen de yok. İsveç'te eğitimin amacı da böyle tanımlanmış zaten : «İsveç toplumunda insanların birbirlerine bağımlı olmaları istenir. Evde, yuvada ve okulda çocuklara, ağır ağır, kendi kendilerini yönetme ve kimseye bağımlı olmaksızın kararlar verme alıştırmaları yaptırılır. Çocukların işbirliği yaparak çalışmayı öğrenmeleri ve başkalarına karşı saygılı davranmayı huy edinmeleri için özendirici çalışmalar yapılır. Bir de onların, değişik durumlarda neyin doğru neyin yanlış olduğunu kendi kendilerine anlayabilecek yeterlikte bireyler olarak yetiştirilmesine çalışılır» (1).

İsveç'te çocuklarla ve gençlerle ilgili her türlü hizmeti ve yükümlülüğü tanımlayan «Sosyal İşler Yasası» eğitimin hedeflerini açık bir biçimde belirlemiştir :

(*) A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

- «Ana babalarla işbirliği yaparak, bütün çocuklara ve gençlere, kendi duygu ve düşünce kapasitelerini çok yönlü biçimde geliştirme olanaklarını sağlamak».
- «Çocukların, açık, anlayışlı, yardımsever, işbirliği yanlısı olmalarının ve gerektiğinde kendi çözüm ve görüşlerini dile getirebilmelerinin temelini sağlamak».
- «Çocukların, gerek kendilerinin, gerek çevrenin ve toplumun koşullarını düzeltip iyileştirecek olanakları araştırabilecek kapasitede kişiler olmalarını sağlamak» (2).

İsveç eğitim alanında bütün bunları gerçekleştirirken, İsveç'teki Türkler ve Türk çocukları ne durumdaydı, ne yapıyor ya da yapamıyordu? Bu yazının asıl amacı da işte bu soruya yanıt olabilecek verileri aktarmak... Bu amaçla İsveç'li yetkililerle, Türk öğretmenlerle görüştük, yazılı kaynakları taradık. Tabloyu tamamlayabildiğimizde elde ettiğimiz sonuç şuydu : Ortada çok önemli bir «eğitim» sorunu var ve tüm çabalara karşın kolay kolay çözülemiyor. Çünkü eğitim sorununun gerisinde daha temel nitelikte bir kültür sorunu var. Bu durumda, önce kültür farklılığından doğan sorunları, sonra da buna bağlı eğitim sorunlarını gözden geçirmemiz gerekiyor.

İSVEÇ'TE YABANCI OLMAK

Ove Carlsson, 30'a yakın yabancı ülkeden 1700 çocuğun gittiği **Alby Temel Okulu**'nun müdürü. Önceki yıl müdürlüğü geçici olarak bırakıp yabancı çocukların sınıfında öğretmenlik yapmış, amacı göçmen çocuklarıyla ilgili sorunları yakından tanımak ve yaşamakmış. Ove Carlsson, tarihsel olarak bakıldığında bir kentin gelişiminin özellikle yabancıların bulunmasına bağlı olduğunu belirterek başlıyor konuşmasına. «Bu açıdan Stockholm'de yabancıların ve yabancı kültürlerin bulunması benim için çok olumlu» diyen Carlsson hemen ekliyordu : «Yabancıları kendi kültürlerini yaşamaya bırakmak bir anlamda işin kolayına kaçmak oluyor bizim için. Çünkü yabancılar öyle yaşamak suretiyle bu ülkenin birçok toplumsal olanağından yoksun kalıyorlar. Bu durum bir İsveçli olarak benim vicdanımı rahatsız ediyor».

Ove Carlsson'a göre, genel olarak yabancı öğrencilerle ilgili sorunlar İsveç eğitim sisteminin ve okullarının farklılığından kaynaklanıyor. Özellikle, farklı demokrasi anlayışı, öğrencilerin yasal hakları, yumuşak disiplin uygulaması, sınava girme ve sınıf geçme gibi engellerin kaldırılması, okulun velileri sürekli olarak bilgilendirme yükümlülüğü, ana babanın okula gelip derste bulunma hakkı vb..

bütün bunlara alışık olmayan yabancıları şaşırtıyor. İsveç'teki toplum yaşamı, aile yaşamı, insan ilişkileri yabancı ana babayı kültür şokuna uğrattıyor. Çocuklar üzerindeki aile denetiminin azalması —bu iş İsveç'te kurumlara verilmiş— yabancılar için sorun kaynağı oluyor. Carisson, Latin Amerika ülkelerinden, özellikle Şili'den gelen ailelerin yüksek öğrenimli ve iyi eğitilmiş kişiler olduğunu, çocuklarının iyi bir eğitim görmesini istediklerini, buna karşılık Türk ana babaların öğreniminin çok düşük olduğunu, üstelik çocuklarının eğitimine de fazla ağırlık vermediklerini belirtiyor. Bununla birlikte, son yıllarda yabancıların kültür çatışmalarının azaldığını, çocukların İsveç'te doğduğu için eğitimin de ana babaların gözünde gitgide önem kazandığını vurguluyor.

Alby Temel Okulu'nun ortaokul bölümünde öğretmen olan **Yahya Yazar** 1969'dan beri İsveç'te yaşayan bir Türk. İsveç'teki okul sisteminin işleyişini ve yabancıların durumunu bize şöyle anlattı : «70'li yılların ortalarında İsveç Parlamentosu yabancılar konusunda üç ilkeyi yasalaştırdı : Eşitlik, işbirliği ve seçme özgürlüğü. Bu kararın eğitime yansıyan yönleri oldu. İsveç'te eğitim konusunu hayata geçiren, uygulamaya dönüştüren kurum belediyedir. Yeterli sayıda yabancı çocuğun olduğu belediye örgütlerinde İsveç okulunda anadilinde eğitim sınıfı açma olanağı var. Veli, çocuğunu ister İsveç sınıfına, ister Türk sınıfına gönderebilir. Zaten çocuk okula başlamadan bir yıl önce o belediyede hangi dilden kaç çocuk olduğu ve gerekli diğer bilgiler bilgisayara kaydedilmiş durumdadır ve ilgili eğitim müdürlüğüne gelir. Her dilde yazılmış bilgi formları evlere zamanında gönderilir. Ayrıca yabancıların kültür dernekleri de bölge göçmen müdürlüğüne gelip istemlerini bildirirler. Bu işbirliği sonucu veliler çocuklarını ne yapacaklarını önceden biliyor olurlar».

Öğretmen ve yönetici Yahya Yazar İsveç'teki Türk çocuklarının durumunu da şöyle açıklıyordu : «Türk çocuklarının çoğu hem anaokulunda, hem ilkokulda Türk sınıfına veriliyor. Türklerin iyi dil öğrenememesinde ve topluma uyamamasında bu eğilim önemli bir etken. İkokula kendi anadili sınıfında başlayan çocuğun hiçbir sorunu olmuyor böylece. Bu rahatlığın aslında olumsuz bir etken olduğu uzun vadede ortaya çıkıyor. Türk sınıfındaki çocuk İsveçli yaşlılardan, dolayısıyla İsveç toplumundan ayrı düşüyor». İsveç toplumuyla yeterince kaynaşmamanın bedeli de toplumun birtakım nimetlerinden yararlanamamak oluyor sonuçta.

İsveç'teki Türk çocuklarının zorunlu temel okuldan sonra öğrenime pek devam etmedikleri bütün gözlemcilerin dikkatini çeken bir

oigu. Gerçi liseye gidenlerin sayısı günümüzde artık oldukça atılmış durumda, ama bu gençlerin çoğu bir ya da iki yıllık meslek okuluna gidiyor, yüksek okula gidecek biçimde liseye giden çok az. Türk çocukları neden daha fazla okumak istemiyorlar? Nedenlerin başında, çok fazla öğrenim görmemiş insanların da İsveç'te kolayca iş bulabilmesi gelmektedir. Yahya Yazar da Türk gençlerinin daha fazla eğitim görmemesini ailelerinin tutumuna bağlıyordu : «Türk ana babanın burada bulunuşu çoğunlukla ekonomik nedenlere bağlı. Bu insanlar eğitime fazla bir eğilim ve ilgi duymuyorlar doğal olarak. Çocuğun eğitimini etkileyen başlıca etken bu. Buna bağlı bir başka etken de, para yapmak için olağanüstü çalışan ana babaların çocuklarıyla uğraşamamaları. Bu durum günümüzde artık değişiyor, şimdi daha az çalışıyorlar, dolayısıyla ilgi alanları da değişiyor artık».

Inger Bengtsson, Huddinge Belediyesinin **Skagos** semtinde İkinci Bölge müdür yardımcısı, göçmen çocukları konusunda deneyimli bir yönetici. Türk çocuklarının başarılarını etkileyen etkenleri sordüğümüzde şöyle açıklıyordu : «Başarıyı etkileyen en önemli etken ana babaların çocuklarıyla ilgilenme derecesi. Türk ana babalar bizim okulda yaptığımız şeyi pek kavrayamıyorlar. Okulu gelip geçilecek bir yer gibi görüyorlar. Oysa biz buraya geleceğin kuşağını yetiştirdiğimiz bir yer olarak bakıyoruz». Bengtsson, akraba evlilikleri yüzünden Türk çocuklarında hastalık oranının yüksek olmasının da başarıyı etkilediğini söylüyor. Türk çocuklarının davranış özelliklerini sordüğümüzde da, «onlar da diğerleri gibi çocuk, ama birlikte çalışmaya başladıktan sonra Türk çocuklarının daha sıcak ve yakın olduklarını gördüm, bu onların lehine bir özellik» diyordu. Nitekim Ove Carlsson da Türk çocuklarında okula ilk geldiklerinde görülen kavgacı ve saldırgan davranışların kısa sürede terkedildiğini belirtiyordu.

100'e yakın kültürün bulunduğu, 40'a yakın dilin konuşulduğu, İsveç'lilerin azınlıkta olduğu bir bölge var Stockholm kentinde : **Rinkeby**. Bu bölgede eğitim planlaması uzmanı ve psikolojik danışman olarak görev yapan **Şakir Demirel** Türklerin zaman içinde geçirdiği değişimi şöyle anlatıyordu : «Birinci kuşak amacına ulaştı. Amaç ekonomik başarıydı ve gerçekten başarılı oldular. Ancak bu amacın yeterli olmadığı ikinci kuşak eliyle öğrenildi. Aile içi bunalımlar, boşanmalar, okul başarısızlıkları, amacın sadece bu olmaması gerektiğini gösterdi. Yine de bu değişime karşın, kendini bu toplumun bireyi olarak görememek yüzünden üçüncü kuşak hâlâ sorunlu» De-

mirel'e göre bu durumun sorumlusu biraz da İsveçliler : «Bu bölgelerin oluşması belki İsveçlinin bizi kibarca itmesi anlamına da gelebilir. İsveçliler daha yeni yeni yabancıların kendilerinin geleceği olduğu gerçeğini kavramaya başladılar. Şimdiye kadar 'geçici göçmen' gözüyle bakıyorlardı onlara. Ayrıca İsveç 'çok kültürlü' bir toplum olmayı yeni yeni benimsemeye başladı».

Türkler açısından kültür farklılığından kaynaklanan bir sorun da kız çocukların eğitimi sorunu. Temelde Türk kadınının İsveç'teki konumuyla ilgili bu sorun hemen herkesin dikkatini çekecek boyutlarda. Rinkeby ve Tensta bölgelerinde okul psikologu olarak çalışan Sevil Bremer Türklerin İsveç konusundaki önyargılarından söz ederek başlıyordu açıklamalarına. Patolojik aileler kolayca göze battığı için Türkler onlara bakıp İsveç'te ailenin yıkıldığını düşünüyorlar. İsveçli ailenin bağımsız bireylerden oluştuğunu, aile bireylerinin evden erken yaşta ayrıldıklarını, buna karşın ilişkilerin sürdüğünü kavrayamıyorlar. Psikolog Bremer, Türklerin kültür çatışmasının aslında iki kültür arasında değil, üç kültür arasında olduğunu söylüyor : Türk köy kültürü, kent kültürü ve İsveç kültürü arasında. Sıklıkla seyredilen Türk video filmlerinin de 'kentteki kötü kadın', 'köydeki temiz kadın' imajlarıyla bu farkı vurguladığını belirten Bremer, «Kadın-erkek ayırımı nedeniyle benim kadın olmam da sorun olabiliyor, özellikle erkek velilerle ve özellikle ilk karşılaşmada» diyordu. Bremer'e göre, Türkler arasında okuma alışkanlığı hem yetişkinlerde hem çocuklarda çok geri; yalnızca çocukların değil ana babaların da dil dağarcığı çok zayıf; grup halinde yaşamak yüzünden bireysel hiçbir şey yapamıyorlar, buna karşılık hiçbir konuda örgütlenmiyor, haklarını koruyamıyorlar, oysa İsveç toplumu örgütlerle işleyen bir toplum.

Bütün sosyo-kültürel engellere karşın İsveç'te son yıllarda Türk kız çocuklarının öğrenim durumunda görece bir iyileşme görüldüğü belirtiliyor. Sevil Bremer bunu şu nedenlerle açıklıyordu : «Ana babalarının sandığı gibi okudukları zaman kötü kadın olmamaları. Okuyup iş sahibi olunca eve ekonomik katkılarının olduğunun görülmesi. İsveçleşme korkusunun gitgide yenilmesi». Inger Bengtsson'a göre de kız çocuklar açısından olumlu bir gelişme var, üstelik bu gelişme ailede çatışma da yaratmıyor, «çünkü Türk kız çocukları İsveç'te kazandıkları toplumsal değerleri ve davranış biçimlerini yaşama geçirmiyorlar, eve kapanıp yaşamak zorunda bırakıldıkları için...» Yahya Yazar bu gelişmeyi Türklerin tutumlarının değişmesine değil, koşulların zorlamasına bağlıyordu. «Birinci neden yaban-

cılar arasında yaygınlaşan işsizlik. İkinci neden insanlarımızın deneyim kazanmış olması, birbirinden görerek güdülenmesi. Üçüncü neden, denetim altında tutulan kızların artık korkmadan okula gönderilmesi. Yani aile artık kızı üzerinde kurduğu denetimden emin, yoksa kızından değil hâlâ».

Ove Carlsson da Türklerle ilgili en önemli sorunun kız çocukların okutulması olduğunu belirtiyordu : «Türk baba okula görüşmeye geldiğinde erkek çocuğunun durumunu soruyor, kız çocuğuya hiç ilgilenmiyor. Kız çocuklar evlendirilip bir an önce kurtulunacak varlıklar olarak görülüyor. Üstelik, burada doğup büyümüş bir Türkle değil Türkiye'den biriyle evlendirildikleri için İsveç'e yeni gelen adam karısının tüm gelişme yollarını tikiyor». Ove Carlsson'un bu konudaki son sözleri çok ilginçti : «Aslında Türk kız çocuklarının okula gelmesi çölde vahayı bulmak gibi. Kız çocuklar yaşları büyük olduğu halde özellikle toplumsal bilgidен çok yoksunlar. Okul onlara sadece ders bilgisi değil, toplumsal bilgi de vermektedir».

ANADİLİ EĞİTİMİ SORUNU

İsveç'te göçmenlerle ilgili 'anadili eğitimi' konusu henüz bilimsel çözüm bulunamamış sorunlardan biri. İsveç, göçmenlerin eğitimine yılda 1 milyar kron yatıran, göçmenlerin anadilini korumayı ve geliştirmeyi devlet politikası olarak kabul eden, iki dilli insanların kendi kültürüne katkıda bulunacağına inanan bir ülke olarak sorunun üstüne gitmekte, ancak köklü bir çözüm bulmakta güçlük çekmektedir. Stockholm Üniversitesine bağlı **Göçmen Araştırmaları Merkezi'nin** «İsveç'in Yeni Kurucuları : Göç ve İkinci Kuşak» adlı araştırması ülkedeki ikinci kuşağın durumunu saptamayı amaçlıyordu. Avrupa'daki diğer örneklerinden bildiğimiz gibi, İsveç'te de ikinci kuşak kendini ne İsveç'e, ne de ana babasının geldiği ülkeye ait hissedebiliyor. Yeni kuşağın köklerini korumasına yardımcı olacağı varsayılan anadili eğitimi de bu sonucu sağlayamıyor. Gençler arasında yapılan dil araştırması azınlık gruplarının çoğu zaman İsveççe konuşmayı yeğlediklerini göstermektedir.

Türklerin yoğun olduğu bölgelerde yıllardır çalışan psikolog Şakir Demirel, «Önce anadili mi, yoksa İsveççe mi sorunu bugün bir sentez noktasına varmıştır» diyordu. Ona göre bu sorun aslında bir yabancı dil sorunu da değil yalnızca. Türk çocuklarının İsveççe öğrenme konusunda ciddi sorunları olduğunu söyleyen Ove Carlsson'a göre de, «Türk çocuklarının İsveççe öğrenmedeki güçlükleri, okul dı-

şında İsveççe konuşmama, kapalı yaşama, sözcük dağarcığı zayıflığı gibi nedenlere dayanmakta. Türk çocuğu örneğin duygularını anlatmada fazla sözcük kullanmıyor, nüansları bilmiyor. Üstelik iki dilin yapısı da birbirinden çok farklı. Başka yabancı dillerin İsveççe ile ortak yanı çok, o yabancıların İsveççe öğrenmesi kolay oluyor, sizinkiler bir tek Çin'den gelenlerin yanında daha iyi durumda.

Inger Bengtsson da Türk çocuklarının İsveççe öğrenme konusunda diğer göçmenlere oranla daha fazla güçlük çektiklerini belirtiyordu. Ona göre, «önlem olarak ders saatlerinin arttırılması da yeterli değil, çünkü Türk çocukları diğer göçmenlere göre zaten daha fazla dil dersi alıyorlar». Bengtsson her şeyden önce Türk çocuklarının okul öncesi eğitimine önem verilmesini öneriyordu : «İsveççe eğitimi okul öncesinde yapılırsa belki daha yararlı olur, böylece bu okullarda Türk çocuklarının kendi aralarında gruplaşım hep kendi dillerini kullanmaları engellenmiş olur». Ancak, bu çözümün İsveççe öğrenmeye yarasa bile anadili öğrenimini engelleyeceği düşünülebilir.

Anadilini koruma geliştirme konusu da yeterince açık değil aslında. Bu konuyu araştıran Amerikalı profesör **Christina Bratt Paulston** anadili sınıflarını eleştirdiği için İsveç'teki göçmenleri kızdırmış. Prof. Paulston, yabancıların kültürlerini ve dillerini koruma iddiasının çok abartıldığını, dil değişse bile kendi kültürünü koruma olanağının bulunduğunu, Amerika'da yaşanan örneğin bunu gösterdiğini ileri sürüyor. Paulston'a göre İsveç göçmen politikası, göçmen çocuklarına ana babaların isteğiyle anadili sınıfları açarak değil, İsveççe öğrenmelerini kolaylaştırarak yardımcı olmalı. Ancak, anadilini geliştirmeyi ihmal eden bir dil politikasının kültürel sorunlar yaratacağı gerçeğini de gözden kaçırmamak gerek.

İsveç'te anadili eğitimi düğümü hâlâ çözülebilmemiş değil. Belli ki, anadili eğitiminin vurgulanması göçmen çocuklarının İsveç toplumundan yalıtılmasına, ihmal edilmesi de okul başarısızlığından kültürel kimlik kazanamamaya kadar çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Yeni kuşakların eğitiminde sorun daha da karmaşıklaşıyor. Üçüncü kuşak göçmen çocuklarının çoğu ana babasıyla İsveççe konuşuyor. Çocuğun anadilini konuştuğu tek kişi çoğu zaman okuldaki anadili öğretmeni oluyor. Ama okulda anadiline ayrılan bu saatler öğrencinin diğer ders saatlerinden kısılarak sağlanıyor. Yani tam bir kısır döngü!

Araştırmacılar iki dilliliğin her şeye karşın savunulması gerektiği sonucuna varıyorlar. Türk çocuğu hem kendi dilini, hem içinde

yaşadığı ülkenin dilini çok iyi bilmek zorunda. Ana babalar da konuyu yalnızca bir dil öğrenimi ya da okul sorunu gibi görmemek zorundalar. Dil aracılığıyla, öğrenim basamaklarında daha yükseklere çıkma, toplumsal ve kültürel haklardan daha fazla yararlanma, daha insanca yaşama yollarının açılabilceğini artık görmeleri gerekiyor. Yeni kuşaklar bunu çoktan görmeye başlamış : **Rinkeby** semti kitaplığında uzman olarak çalışan, Türk çocuklarını da çok yakından tanıyan **Pirkko Wergenius** onları şöyle anlatıyor : «Alışkanlıktan öteye meraklılar. Gelip raflardaki kitapları tek tek incelerler, raflar arasında gezinirler, yeni kitap geldi mi diye sorarlar. Kitaplar onlara çok şey veriyor» (3).

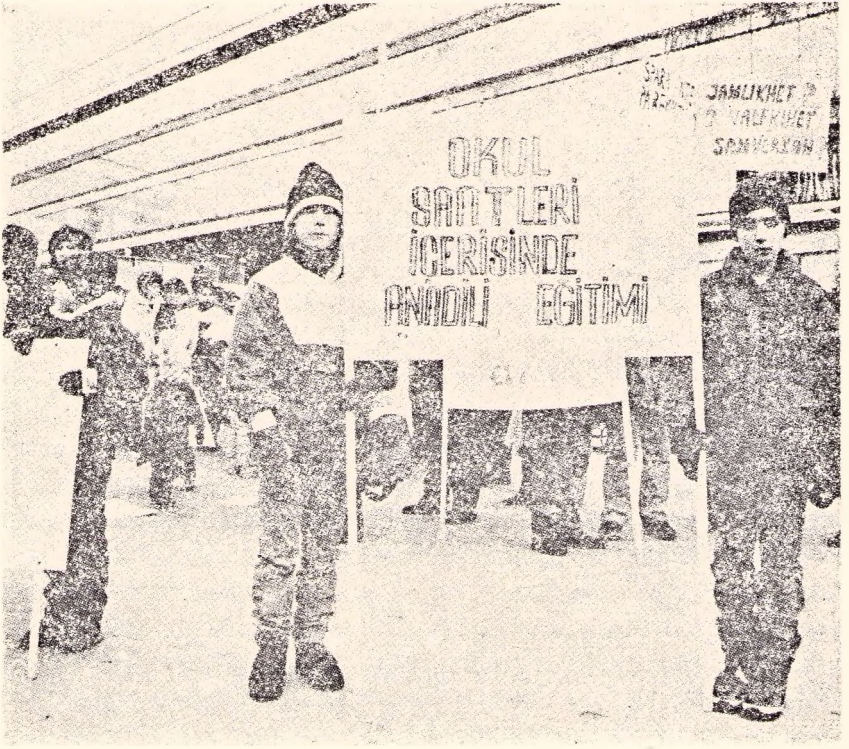
Konuya bilimin katkısı açısından bakıldığında söylenecek bir nokta daha var. Türk dış göçü konusunda, Almanya ve Hollanda'dan sonra en fazla bilimsel araştırma ve yayının İsveç'te yapıldığını görüyoruz (4). Bu araştırmaların çoğunlukla sosyoloji, sosyal antropoloji, siyasal bilimler vb. açısından yapıldığı, psikolojik araştırmalara—eğitsel yaklaşım dışında— pek yer verilmediği dikkati çekiyor. Oysa, örneğin kültürel kimlik, uyum, aile, cinsellik gibi sorunlar salt psikolojik açıdan da ele alınabilecek sorunlar. Dil gelişimi, kimlik gelişimi alanlarında olduğu gibi bu sorunlara özellikle gelişim psikolojisi açısından bakmanın yararlı olacağı düşünülebilir.

(1) **İsveç - Toplum Kılavuzu**, Devlet Göçmen Dairesi, Varnamo, 1987

(2) **Sosyal İşler Yasası** (Social tjänste lagen)

(3) **Yeni Birlik**, sayı 10, Stockholm, 1987

(4) N. Abadan - Unat ve N. Kemiksiz, **Türk Dış Göçü 1960-1984**, A.Ü.S.B.F. Yay., no 555, Ankara, 1986

İsveç'te Türk çocukları

(Yeni Birlik, no 12, 1986)